Özelleştirmenin Teorik Temelleri ve Türkiye’deki Sonuçları

Theoretical Foundations of Privatization and Results in Turkey

Assoc. Prof. Dr. Oğuz Bal (Kocaeli University, Turkey)

Abstract

Liberal economic order, businesses efficiency, productivity and profitability, competition for work is present in accordance with the principles defended private property order. As sistematical the main foundations of economic liberalism created by Adam Smith. Then, his prenciples developed by evolving Classic School, continued to the sovereignty until the Great Depression of 1929. I.World War took place in an environment dominated by Classical Ekol During, and after the war, from the principles of Classical School had not doubt. In 1936, John Maynard Keynes, the basic assumptions of the classical school refused. Following the II. World War; the 1950s and 1960s,sounds of the proponents of the liberal principles, was not strong as much as Keynesians. In the 1970s, emerged the world's most developed economy ABD, the high unemployment and inflation. Until 1973, wasn't confronted with a serious crisis. Content of the neo-liberal economic policies between 1975-1980 was adopted. Since the 1980s, heavily affecting the world economy started to implement neoliberal policies. Acceleration of privatization, taxes, discounts for large scale unemployment, increase monetary measures to keep inflation under control was applied. In this article, on eight chapters were created. In the chapters, concept, scope and content, historical background of privatization, investigated material causes that give rise to privatization, the basic bases of privatization, the ideological foundations of privatization. Privatization aims were discussed, and was given examples of countries is characterized by intense privatization. The general results and in Turkey latests cases were discussed.

1 Giriş

Bütün dünyada “Refah Devleti” olarak kabul edilen 1930-1973 arası dönemde ekonomiler Keynezyen ve Post-Keynezyen ekonomi politikalarıyla beslendi. Bu politikalar tamamen veya kısmen mülkiyet ve yönetimi kamuya ait olan Kamu İktisadi Teşebbüslerini oluşturdu. 1973 yılında yaşanan stagflasyon olgusu, mevcut ekonomi politikalarının çözüm yerine çözümsüzlüğe neden olduğunu ortaya koydu. Özelleştirme çözüm olarak sunulmuştu. Başta İngiltere ve ABD özelleştirmeyi uyguladılar. Daha sonra da serbest piyasa ekonomisinin var olduğu tüm ülkelerde uygulanmıştır. Kamunun piyasa koşullarındaki ağırlığının azaltılması ya da tamamen çekilmesi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde yeni problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sorun hala devam etmektedir. Bu sorunun temelindeki teorik tartışmalar pratiğe de yansımakta ve siyasal, sosyal anlaşmazlıkların da nedeni olmaktadır.

Türkiye ekonomisi dünyada gelişen uygulamalardan ayrı kalmamış, gerek teorik gerekse pratik alanda tartışmaların içerisinde yerini almıştır. Karar verme durumunda olan siyasal odaklar, uygulamaların teorik alt yapısını kavramak ve popülist yaklaşımlardan uzak durmak zorundadır.

Yapılan bu çalışmada öncelikle özelleştirmenin teorik çerçevesi, ekonomik düşünce açısından yeri, tarihsel alt yapısı, gerekçeleri, amaçları ele alındı. Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örnekleri verildi. Türkiye’deki özelleştirme uygulamalarının kronolojik seyri ve elde edilen kazanımlar ayrıca ele alındı. Çalışmada tümden gelim metodu uygulanmış, kurumsal verilerden ve istatistiklerden, daha önce yapılmış ampirik çalışmaların sonuçlarından yararlanılmıştır.

1.1 Kavramsal Bakış ve Ekonomik Sorunla İlişkisi

Özelleştirme kavramı, dayanağını özel mülkiyetten almaktadır. Özel mülkiyet; Kapitalist sistemin temel kavramlarından biridir. Bu kavram, ekonomi bilim dalı bağlamında; iktisâdî, mâlî, sosyal ve siyâsî sebeplerle millî ekonomi içerisinde kamunun iktisâdî faaliyetlerinin sınırlandırılması veya tamâmen ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamaların bütünü olarak tanımlanır.

Ana mesele mülkiyeti kimin yöneteceği sorunudur. Bireyler yönetecekse” fayda ve karı maksimum, maliyet ve zararı minimum düzeyde tutma” demek olan rasyonellik ilkesi, baskın bir rol oynamaktadır. Klasik İktisat ekolünde devlet; bireylerin yapamadığı alanlarda söz sahibi olur. Özel mülkiyete dayanan bu sistemde, kamu mülkiyetinin varlığı da güçlüdür. Devlet vergi toplar, tasarruf eder, yatırım yapar, yatırımlar devletin tekelinde gelişir. Sorun burada ortaya çıkar: Devlet; birey veya firma gibi rasyonel davranabilir mi? Devlet kurumunun zararını yine devlet ödemektedir. Bu paraların kaynağı ise vergilerden, ihracat gelirlerinden, iç borçlanma senetlerinden, dış borçlardan oluşmaktadır. Vergilerden ödendiğinde, devletin sağladığı tasarruflara kara delik etkisi etki yapmaktadır. DİBS gelirlerinin kullanılması; iç borçlanmayı artırmaktadır. Dış borçlanma ise dışa bağımlılığı artırmakta ve dış finans kurumlarının kontrolüne girmeye neden olmaktadır. Kamu zararlarını gidermede, KİT lerin toplum ekonomisi için yük olduğu apaçıktır.

2 Özelleştirmenin Tarihsel Nedenleri

Kapitalizm, birincisi 1929'da, ikincisi ise 1970'lerin başında Avrupa'da gerileyen verimlilik ile karın düşmesinin sonucu yapısal kriz yaşamıştır. Keynes; 1929 bunalımından şiddetle etkilenen sistemin yeniden inşasında, sistem içi bir çözüm olarak kamu girişimciliği, talep doğurucu kamu harcamalarının artırılması, devlet müdahalesini kabul ederek de kapitalizmin yaşayabileceğini savunan yeni bir liberalizm modeli önerilerini de, özendirmiştir. Keynes'in ortaya attığı politika önerileri 1929 Buhranı'ndan kurtulmak için birçok ülke tarafından uygulandı ve başarılı sonuçlar elde edildi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ekonomisi, kısa dönemde yatırım, ekonomiye satın alma gücü zerk etti, efektif talebi ve dolayısıyla istihdamı artırdı. 20 yıl, Keynesyen politikalar sayesinde ülkelerin finansal yapıları büyük ölçüde güçlenmiş, bankacılık sektöründe iyileşme görülmüş, hükümetin milli hâsıla içindeki payını artırmıştır, otomatik istikrar tedbirleri faaliyet hacmini genişletmiştir. Ekonomiyi canlandırmak için bütçe açığı verilmesine göz yumulmuş, altın standardını terk etmiş, enflasyonla mücadele uğruna ücret ve fiyat artışları üzerine getirilen sınırlandırmalar gibi kamu müdahalelerine ve teşviklere geçici bir çözüm olarak bakılmışsa da, ikinci dünya savaşından sonra kamu girişimciliği yine ön plana çıkmıştır. (Berberoğlu;1987)

2.1 Stagflasyon Sorunu ve Keynesyen Politikalarda Arayışlar

1970'lerde Keynesyen iktisadın açıklayamadığı stagflasyon olgusu ile karşılaşılacaktır. (Yay, 1993) Stagflasyon, büyüme hızının düştüğü, önemli düzeydeki işsizliğe karşın, fiyat ve ücretlerin arttığı bir ülkenin durumunu tanımlıyordu. Bu durum, Keynezyen Ekonomi'nin 1930'lu yıllardan beri süren eden hâkimiyetinin sona ermesine neden olmuştur.

Stagflasyona neden olan olgu; Tekel konumuna sahip ABD'li kapitalistlerin 1960'ların ortalarından itibaren dünya pazarlarında Alman ve Japon rakipleriyle karşılaşmalarıdır. Rekabet sonucu ABD tekel konumunu koruyamadı. Tekel fiyatları ve tekel karlarının uyardığı yatırımlar nedeniyle ortaya çıkan arz fazlaları özellikle ABD kaynaklı malların fiyatlarının düşmesi imalat sanayi mallarında arz fazlası yaratmış ve bu da ABD'de imalat sanayinde fiyatlar ve kar oranlarını aşağı çekmiştir.

İşsizlik sorununu düzeltmek ve talebi canlandırmak için, hükümetler Keynes'çi ekonomiyi denediler. Keynesyen politikalar, resesyon hallerinde para ve maliye politikasının aktif biçimde kullanılmasını, faizlerin düşürülmesini, kamu harcamalarının artırılmasını ve vergilerin indirilmesini içeriyordu. Bu yolla, talebin yeniden genişlemesi sağlanacak ve tüketim artışından başlayarak üretim artışına ve oradan yatırım artışına, büyümeye ve işsizliğin azalmasına yol açan bir hareketin devreye sokulması amaçlanıyordu. Ancak bu; enflasyonun daha da kötüye gitmesine yol açtı.

2.2 Keynesyen Politikalarından Çıkış Uygulamaları

15 Ağustos 1971'de ABD, Bretton Woods Antlaşması'ndan çekildiğini açıkladı. ABD sabit kurdan dalgalı kura geçti hem ABD dolarının hem de diğer para birimlerinin değeri düştü. Petrol fiyatları dolar üzerinden olduğu için petrol üreten ülkeler aynı fiyata daha az net gelir elde eder hale geldi. Bu duruma karşı OPEC yaptığı açıklamayla petrolün fiyatının dolara değil altın değerine göre hesaplanacağını belirtince 1970'lerdeki petrol şoku başlamış oldu. 1970'lerin başlarında yaşanan petrol kriziyle birlikte "Sosyal Devlet" anlayışının terk edilmesi son bulmuştur.

1970'lerde Chicago Ekolü'nce şekillendirilen özelleştirme kavramı, ABD'de Ronald Reagan'ın ve İngiltere'de Margaret Thatcher'in seçilmelerinden sonra teoriden pratiğe geçerek hızlanan muhafazakâr ekonomik teorisinin 'Neo-Klasik' versiyonunun egemenliği altına giren iktisat politikaları, devlet denetimlerinin ve düzenlemelerinin kaldırılmasına ve finansal piyasaların küresel bütünleşmesine entelektüel destek sağlamasının yanında, uluslararası ticaretin neredeyse her yerde serbestleştirilmesine yol açtı.

Diğer ülkelerde de Keynes'çi politikalar, ciddi bir biçimde sorgulanmaya başlandı. Klasik iktisadın yeniden yorumlanmasına yönelik düşünce hareketleri gelişmiş, muhafazakâr iktidarların ideolojisini oluşturmuştur. 1989 yılında Berlin duvarının çökmesi, soğuk savaşın sona erişinin ve merkezi planlı ekonomiler ile kamu teşebbüslerinin yerini piyasa ekonomisi ve özel teşebbüse devrettiği yeni bir döneme geçiş sağlanmıştır. Komünist bloktan ayrılan Doğu Avrupa ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeler de uygulanmaya başlanmıştır. Verimli ve etkin çalışmayan, ekonomide verimsiz yapılanma modelleri, önemli kamu açıkları, politikanın güdümündeki kamu teşebbüsleri, bunalımın suçlusu olarak görülmüştür.

3 Özelleştirmede Teorik Gerekçeler

3.1 Amaçlardaki farklılıklar - Ödül-maliyet sistemindeki farklılıklar

Kamu statükocudur. Geçmişin izleri ve politikası atılmamaktadır. Özel sektörde şirket politikaları etkindir. Kamuda iktidar; belirli hedeflere göre çalışır. Özel sektör innovasyona dayalı bir politika izler. Kamuda iktidar beklentileri ağırlıktadır ve her şey iktidardan beklenmektedir. Özeldede performansı görme ve ödüllendirme imkanı çok daha büyüktür.

Kamuda işler tepeden inme ve bürokratikdir. Özel sektör her zaman karlılık adına ucuza eleman çalıştırma ister. Kamu sektörü kar gözetmez yalnızca ihtiyacı karşılamaya yönelik üretim sağlar.

Kamu kurumlarındaki düzenin tazelenmesi zaman almakta ve bazen imkânsız hale gelmektedir. Günümüzde özel sektörde birçok şirkette performansa dayalı ücretlendirme özel sektörce kabul görmeye başlamıştır. Uzmanlar aynı sistemin, kamu kesimine taşınmasını tartışmaya başlamıştır. Bir başka sorun da ücretin belirlenmesindeki kriterlerdir.

3.2 Mülkiyetin devredilebilmesi

Özel mülkiyet kavramı kapitalist sistemin en temel öğelerinden biridir. Birey, sahibi olduğu mal veya eşyayı; alır, satar, devreder, rehin bırakır, hibe eder, nakleder, şeklini değiştirir ve yok eder. İktisadi bakımdan bu çeşit radikal karar alma hakları tamamen mal veya eşyanın özel mülkiyete konu olmasından kaynaklanmaktadır. Özel mülkiyet hakkı, bireylere kaynakları kullanma ve devretmede büyük bir serbestlik tanımaktadır. Bu hakların sınırlar çerçevesinde kullanılması hukuk sisteminin vaz' edeceği bir husustur. İktisadi açıdan bu sınırları piyasa belirlemektedir. Özel mülkiyete konu olan mal veya eşyaya karşı bireyler daha rasyonel davranma eğilimindedirler. Özel girişimin sahipliği altındaki varlıklarda geliştirme ve servet biriktirme güdüsü, kamuda söz konusu olmadığı için rasyonel davranma da ona göre zayıftır. Daha rasyonel bir düşünce yapısı, kamu sektörü için düşünülmese de olur. Kamuda çalışmaların ve yöneticilerin yegâne kaygısı pozisyonlarını korumak olduğu için, ödül ve ceza sistemde itici bir güç olabilir. Özelde mülkiyette risk alma önemli bir husustur. Bu risk; iflas etme ve ödenmeme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kamuda bu risk sifra yakındır.

Politik karar alma sürecinin taraflarının ve özellikle bürokratların davranış kalıplarının, kamu ekonomisinin etkin işlemesi ve kamu çıkarının gözetilmesinde olumsuz bir durum yarattığı düşünülmektedir. Teoriye göre rekabetçi piyasalar, monopolist özellikler taşıyan piyasalara kıyasla çok daha etkin işlemektedir. Rekabetçi piyasalarda kaynakların kullanımı daha dikkatli davranılması ve maliyetlerin minimize edilmesinin zorunluluğu, bu piyasaların daha etkin bir şekilde çalışması sonucunu doğurmaktadır. (Leibenstein;1996)

3.3 Yönetim – mülkiyet ilişkisi

İnsanlığın var oluş tarihinden beri mülkiyet kavramı özel ve kamu olarak var olmuştur. Temel sorun, mülkiyeti kim ve nasıl yöneteceği sorunudur. Bir tarafta yönetilen diğer tarafta da yöneten kesim vardır. Yöneticilerin yönetim kabiliyetlerini ortaya çıkaran temel faktörlerden birisi de kişisel farklılıklardır. Kamu yöneticisi gücü, yetkilendirilme yöntemleri, kamu yararının önde tutulması, karar ve denetim mekanizmasının merkeze bağlı olması, risk alma eğiliminin düşük olması, bürokrasinin hâkim olması, başarısızlık sonunda doğan zararın kamu tarafından giderilmesi gibi hususlar, kamu sektörünün özelliklerini içermektedir.

Kurumlar mülkiyet yapısına ve ekonomik-sosyal odaklılık olmak üzere ayrıldığında farklı ilişkiler ağına neden olur. Ekonomik odaklı olma durumunda tamamen bireysel çıkar söz konusu olurken sosyal odaklılık tam tersini içererek, topluma, gruba yönelik eylemler geliştirir. 1980'lerin başından itibaren "devlet" reformuna ilgi yoğun bir şekilde artmış ve günümüzde kamu yönetiminin hantal, çağın ve özellikle de ekonomik hayatın gereklerine cevap veremeyen bir kimliğe büründüğü, halkta uyandırdığı güvenin azaldığı ve giderek toplumun üzerinde bir yük haline geldiğidir (Ateş, 2001).

3.4 Kamu-Özel ikilemi

Devlet faaliyetlerinin maliyeti artarken, bunun nedenleri çoğunlukla sorulmaz. Kamu üstündeki kamburların, iktidarların üzerine sürekli yük olarak birbirlerine intikal ettiği göz ardı edilmektedir. Halk çoğu zaman sadece bireysel faydasını düşündüğünden meydana gelen olumsuzluklara karşı tepkinin dozu da kaçmaktadır. Halk iktidarları, iktidarlar da atadıkları kamu yöneticilerini suçlamaktadır. Gerçekler asla sıradan vatandaşın önüne sunulmaz. İktidarlar devamlılıklarını sürdürmek için çeşitli arayışa girerler. Bunun için ya gerçekleri gizleyen muhasebe tekniklerine başvurulur veya açığın kapanması için borçlanma yoluna gidilir. Borcu karşılamak için verimliliği artırıcı yatırımlara girişilir. Özellikle kalkınmakta olan ülkeler yeni yatırımların finansmanı için borçlanırlar. Yenilenen borç sözleşmelerinin bir kısmı eski borçlara tahsis edilerek borcu borç ile ödeme bataklığına girilmiş olur. Verimlilik artışı otomasyon yoluyla gerçekleştiği zaman ortaya teknolojik işsizlik çıkmaktadır. Bu çıkar çatışması kamu- özel ikilemini gündeme getirmektedir. Özelleştirmenin bir seçenek olduğu böylece ortaya çıkar.

4 Özelleştirmenin Teorik Temelleri

Klasik iktisat teorisi devam ederken oluşan 1929 Buhranı'ndan kurtulma reçetesini sunan Keynes'e göre; ekonomik kriz; doğrudan hükümet müdahalesiyle kırılabildi. İş dünyasını canlandırmak için, vergi ve faiz oranlarında indirimler, istihdamı teşvik eden maliye politikaları benimsenmeliydi. Keynes'in yaklaşımları, yeni seçilen ABD başkanı F. Roosevelt'ten büyük destek aldı.(Alçın:2013) Roosevelt, ABD'nin krizden çıkabilmesi için, müdahaleci politikanın gerekliliğini ilan etti. "Keynes'çi" iktisat kuramı, krizden sonraki 40 yıl boyunca ülkelerin temel ekonomik programını oluşturdu. Dünya ekonomisi II. Dünya Savaşı'ndan sonra, 20 yıl büyüme ve refah dönemi yaşamıştır. Ülkelerin finansal yapıları güçlenmiş, bankacılık sektöründe iyileşme görülmüş, hükümetin milli hâsıla içindeki payı artmış, otomatik istikrar tedbirleri faaliyet hacmini genişletmiştir.

1970'li yıllarla birlikte, Keynes'çi ekonomi politikaları itibarını kaybetti. Neo-liberalizmin yükseldiği yıl 1979'dur. Sağ kanat politikacıları ile eleştirmenler, bu yöntemin Marksizm'in bir uzantısı olduğu ve özgür girişimi engellediğini ileri sürdüler. 1980'lere gelindiğinde ise, sömürge ve bağımlı ülkelere sıçrayan kriz genelleşti. Başbakan Thatcher döneminde özelleştirme ideolojik bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Ona göre; özelleştirmenin gayesi, devletin gücünü azaltmak; bireyin özgürlüğünün, refahının ve mutluluğunun artması demektir. Bu çerçevede "özelleştirme"; uluslararası sermayenin dünya çapında uygulamaya koyduğu bir politika halini aldı. 1980'lerin ortalarına doğru da, paraya dayalı politikalar yok olmaya başladı. Türkiye'de özelleştirme uygulamalarını, dönemin Başbakanı Turgut Özal 1984'te başlattı

.Keynes sonrası Klasik İktisadın yeniden yorumlanması ile ortaya çıkan başlıca iktisadi ekoller; Monetarizm, Neo-Liberalizm, Arz Yönlü İktisat Teorisi, Yeni Muhafazakârlar, Rasyonel Beklentiler teorisi olarak sıralanabilir. Bu ekoller farklı yoğunlukta olmalarına rağmen, yaşanan krizi, serbest piyasa mekanizmasını engelleyen müdahalelere bağlamışlar. En büyük engeli de, büyük bir müdahale potansiyeli olan devlet olarak görmüşlerdir. Krizden kurtulmanın reçetesi olarak, serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması, devletin ekonomik yaşamdaki rolünün daraltılması olduğunu savunmuşlardır.

Serbestleştirme (Deregulation), devletin ekonomideki bütün sektörler üzerindeki hukuki düzenleme ve kısıtlamaların kaldırılması ya da sınırlarını daraltan bir iktisat politikasıdır. Bu metodun ABD'de uygulanmaya başlamasından sonra, ilgili sektörlerde, rekabetin arttığı, mal ve hizmet maliyetlerinde önemli düşüşlerin sağlandığı görülmüştür. Türkiye'de 24 Ocak Kararları çerçevesinde, serbestleşme yönünde çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Temel mal kavramı kapsamının daraltılması KİT'lerin mal ve hizmet fiyatlarını serbestçe belirleyebilmeleri, kredi ve mevduat faiz oranlarının serbest bırakılması, çay tekelinin kaldırılması, elektrik üretimi, dağıtımı, ticaretiyle eğitim sektöründe özel sektörün teşvik edilmesi bunlara örnek olarak verilebilir.

5 Özelleştirmenin ideolojik dayanağı

Kapitalist Sistem'de üretim ve tüketim kararları, kar, fiyat, efektif talep gibi piyasa kategorilerine bağlı olarak piyasa mekanizması içinde alınır. Kapitalist sistemde, üretimin asıl hedefi kar maksimizasyonudur. Savaş sonrası kapitalist genişlemenin sonuna ulaşıp, sistemin yeniden "yapısal krize" girmesiyle, XIX' uncu yüzyılın liberalizmi, neo-liberalizm olarak yeniden sahneye döndü. Neo-liberal akım, üç sloganla yürüyecekti: a. liberalizasyon, b. Deregülasyon ve c. özelleştirme. Bunlardan liberalizasyon, sermayenin ve kapitalistin hareketini sınırlayan engellerin ortadan kaldırılmasını amaçlar. Neoliberal anlayışa göre, sosyal güvenlik 1, bireylerin sorunu olmalıdır. Devletin bu alana müdahalesi engellenmektedir. Devlet bir sanayileşme siyaseti uygulayamaz, bazı sektörleri teşvik edemez, planlama yapamaz. Ancak bu akım; Kapitalizmin doğal gidişinin bir sonucu değil, Keynesyen kapitalizmin 70'lerin ortasında yeni bir krize neden olmasının bir sonucudur. Keynesci model çökmüş, dünya kapitalizmi krize girmişti. Özellikle sosyal tepkilere bir cevap verme gerekiyordu. Verilen cevap eski modellerin yenileştirilmesi biçiminde verilmiştir. Bunun adı, neo liberalizm'dir. Mali sermayenin serbestçe dolaşımı, bütün kamusal alanların tamamen özelleştirilerek kapitalist sisteme dâhil edilmesi, neoliberal ekonominin başlıca özelliklerindendir. Kamusal harcamaların (sağlık, eğitim, barınma, vb.) kaldırılıp özelleşmesinin önu açılmıştır.

6 Özelleştirmenin Amaçları

Yukarıda kavramsal, teorik, ideolojik, kronolojik incelemelerden sonra özelleştirmenin amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir: 1-Serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak. 2-Kaynak kullanımında ve dağılımında etkinlik sağlamak. 3-Sermaye piyasasını geliştirmek. 4-Devletin ekonomideki etkinliğinin azaltmak. 5-Devlete gelir sağlamak. 6-Daha çok rekabet yaratmak. 7-Ekonomik performansı olumlu etkilemek. 8-Servetin geniş kitlelere yayılmasını sağlamak. 9-Hazine üzerindeki yükleri azaltmak. 10-Yabancı sermaye girişini, teknoloji ve yeni yatırımları özendirmek. 11-Siyasi çıkarlar amacıyla kamuyu şişirmenin önüne geçmek.

7 Dünyada Özelleştirme Uygulamaları

7.1 A.B.D

Özelleştirme, ABD'de en belirgin biçimiyle genel ve yerel düzeyde revaç bulmuştur. Bütçe fonlarının azalması ve vergilere karşı gelişen hoşnutsuzlukla karşılaşan politikacılar, kamu altyapı yatırımları ve hizmetlerinin özel kesimce gerçekleştirmesi için zorlanmışlar. Federal düzeyde özelleştirme, Başkan Reagan'ın kurduğu Federal Mülkiyeti İnceleme Teşkilatı (Federal Property Review Board) ile 1982 Şubat'ında başlamıştır. ABD'de kamu hizmetlerinin önemli bölümü özelleştirilmiştir. Özellikle belediye, cankurtaran, hapishane, çöp toplama, itfaiye işleri, büyük oranda özel kesimce yürütülmektedir. Böylelikle, yerel yönetimlerde gerçekleşmiş olan büyük çaplı özelleştirmeler sayesinde, 40.000 nüfuslu beldelerde devlet memuru sayısı yaklaşık 55 civarına inmiştir.(Doğan;1993)

Merkezi yönetimde de benzer özelleştirme uygulamaları gerçekleştirilmiştir. ABD ekonomisinde, önemli güce sahip olan haberleşme ve telekomünikasyon hizmetlerinde özelleştirilmeye geçilmiş ve rekabetçi bir piyasa

yapısı için tamamı özelleştirilmiştir. Hava ve demir yolları, yük taşımacılığı ve otobüs hizmetlerinin yasal-kurumsal serbestleşme süreci tamamlanmıştır(Aktan;1993). Gerçekleştirilen özelleştirmeler yararlı sonuçlar vermiş, ilgili sektörlerdeki rekabet ve verimlilik arttırmıştır. Özellikle şehirlerde özelleştirme faaliyetlerine ağırlık verilmektedir. Yönetimleri özelleştirmeye götüren sebep maliyetlerdeki düşüşlerdir.

7.2 İngiltere

Dünyada özelleştirme uygulamasının ilk örneği, 80 li yıllarda, İngiltere, Şili, Arjantin ve Meksika'da uygulanmıştır. İngiltere özelleştirme konusunda en başarılı ülkelerden birisidir. Özelleştirmeye taraftar sağlamak için yerel yönetimlere ait evler, kiracılara satılmıştır. En önemli özelleştirme British Telecom'a aittir. İngiltere'de tarım, ulaştırma, PTT, tersaneler, madenler, atom enerjisi, demir ve deniz yolları, çelik üretimi kadar tamamen kamu malı halinde idi. Artan sübvansiyonlar, politik arpalıklar, işçi-devlet münakaşaları, tüketici huzursuzlukları, sürekli bir şekilde zararının hazinece karşılanması ve borçlanma ve ortaya çıkan stagflasyon krizine karşı Keynes'yen çabalar sonuç vermemiştir. (Bilgin;1998) Bu gerekçelerle İngiltere'deki muhafazakâr parti iktidara gelince özelleştirmenin bütün yöntemleri denenmiştir (Öztürk;2005,12). 1991 yılında kamu sektörünün %50 den fazlası özelleştirilmiştir. Gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları sonucunda, sadece Margaret Thatcher'in başkanlığı döneminde 75 milyar Dolar özelleştirme geliri sağlanmıştır.

7.3 Fransa'daki Özelleştirme

1979 petrol sokundan Fransa'da ekonomi bunalımlı bir döneme girmiştir. Mauroy Başbakanlığındaki sosyalist hükümet döneminde, tam bir istikrar politikası uygulanamamıştır. Bütçeden KİT şirketlerine yapılacak kaynak aktarımı sağlanamamıştı. 1985 yılına gelindiğinde, artık özelleştirmeden yana olanlar çoğunluğa ulaşmıştı.(Chirac, Mart-1986). 800 bin işçinin çalıştığı 65 adet kamu kuruluşunun hisselerinin satışı kararlaştırılmış ve bunlardan 12 tanesi 1986- 1987 arasında 5 yıl için bir özelleştirme programı açıklandı 1987 Haziran'ına kadar 13 kuruluş satılmış ve bunlardan 56,8 milyar Frank gelir elde edilmiştir. Fransa'yı ayırt eden noktalardan biri de özelleştirmenin oldukça kapsamlı olmasıdır. Fransa'da tartışılan günlük ekonomik konulardan birisi de millileştirilen şirket ve bankalardan hangilerinin özelleştirileceğidir. Fransız hükümeti, 33 kamu iktisadî kuruluşunu özelleştirerek, önemli ölçüde gelir elde etmeyi plânlamaktadır.

7.4 Almanya'daki Özelleştirme

Preussag Prusya Maden ve İzobe Ocakları A.Ş. ve Volkswagen firmaları ilk özelleştirilen şirketler arasında sayılabilir. Almanya'da 1980 yılında rekabet konusunda yapılan bu değişiklikler, bankacılık ve sigortacılık sektöründe yer alan ve rekabet dışında tutulan kurumlar da, rekabet sistemi içerisine alınmıştır. Birleşik Almanya ile dev ve hantal kamu işletmeleri için özelleştirme programı uygulamaya koymuştur. Bu uygulamalar ile 1991 yılı Ekim ayının sonuna kadar, özelleştirilen devlet işletmelerinin sayısı 4337'yi bulmuştur(Dartan, 1993, s:58). Başarılı bir özelleştirme programı devam etmektedir. Hükümet yıllara yayarak, Telekom, Alman Demir Yolları (Deutsche Bahn), Alman Posta İdaresi (Deutsche Post), Alman Hava Güvenliği, TLG mülkiyet şirketi ve Berlin-Schönefeld, Köln-Bonn ile Münih havalimanları gibi devasa devlet tekellerinin özelleştirilmesinin yolunu açmaya çalışıyor. Ülke güvenliği açısından önem taşıyan sektörlerdeki yabancı payını yüzde 25 ile sınırlamaya hazırlanıyor.

7.5 İspanya'da Özelleştirme

Diğer Batı Avrupa ülkeleri gibi İspanya ekonomisi de 2. Dünya Savaşı'nın ardından bir dönüşüm sürecine girmiş, bu süreçte tarım sektörü ekonominin hâkim sektörüdür. Ülkenin enerji bakımından ithalata bağımlı olması nedeniyle 1970'lerde yaşanan petrol krizi ekonomik büyümeyi şiddetli biçimde etkilemiştir. 1985 ten beri sanayide kamu payı önemli ölçüde azalmıştır. 1996 yılında petrol, elektrik ve telekomünikasyon iştiraklerini hızla özelleştirmiştir. Son 10 yılda yoğun bir özelleştirme uygulamasıyla her alanda devlet hâkimiyeti azalmıştır. AB mevzuatına uyum çalışmaları, devlet hâkimiyetinin ve tekellerin kaldırılması sonucunu doğurmuştur. Otoyolların yüzde 90'ını özel şirketler kontrol ediyor. 2000 yılının ortalarında petrol, doğal gaz, elektrik, telekomünikasyon, kitap, farmakotikler, arazi ve taşıt piyasalarında serbestleştirme ver uzun vadeli liberalizasyon önlemleri paketi onaylanmıştır.

7.6 Kanada

Diğer gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında daha ılımlı bir kamu sektörüne sahip iken, yapılan özelleştirmeler daha yavaş olmuştur. Kanada'da 1962 yılında sağlık sektöründe özelleştirmeler yapılırken, 1963 yıllarında British Columbia ve Quebec'te güç istasyonları özelleştirilmesi yapıldı. Federal, bölgesel ve yerel hükümetler, mali durumlarına göre farklı yöntemler izlediler. Birçok bölgesel kuruluş, doğal tekel sandıkları birçok sanayiye özelleştirdiler. 1980'lerin ortalarında özelleştirme, halka arz yoluyla satıldı. Özelleştirmelere; BCRIC, The Mulroney Years, Bombardier, Air Canada, The Chretien Years, Navcan örnek verilebilir. Kanada Ulusal Tren yolu işletmesindeki hükümet payı, 1995 yılındaki açık arttırma ile satılma yöntemiyle özelleştirildi.

8 Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları

1970 li yıllarda gelişmiş ekonomilerde yaşanan stagflasyonun esas nedeninin Keynes'in önerdiği politikalar olduğu keşfedilmiştir. Uygulanan politikaların, kamu borçlanmasını artırdığı, kamunun rasyonel davranmadığı

gerekçeleriyle, özelleştirme politikaları, ABD ve İngiltere'nin denemeleriyle, birkaç ülkenin dışında tüm dünyaya sirayet etmiş Türkiye Ekonomisi de bundan etkilenmiştir.

Türkiye, Cumhuriyetin başından beri serbest piyasa ekonomisi düşüncesine sahipken, sermaye birikiminin azlığı, girişimci sınıfın zayıflığı sebebiyle Sümerbank, Etibank, Şeker Fabrikaları, TMO gibi KİT'ler kurulmuştur. 1960'lara kadar iç dinamikler, 1929 buhranı, Dünya savaşlarının belirlediği dış konjonktürün de etkisiyle devlet tekeli pek çok alanda hâkimdi. Ülkemizde uzun süre uygulanan ithal ikameci politikaların da desteğiyle, devletçi politikalar hantal bir ekonomik yapının oluşmasına neden oldu. Dünyada yaşanan petrol şokları ve ülke ekonomimizin gidişatı sebebiyle kamu sektörünün işleyişinin ve ekonomiye getirdiği sorunların en yoğun tartışıldığı yıllar 70 li yıllardır.(Özsoylu ;2011).

Özelleştirme için siyasal dönüm noktası 24 Ocak 1980 kararları olmakla beraber, yasal çerçevenin oluşturulması 1984'de başlamıştır. 1986 yılından itibaren hızlanan ve tamamı kamu malı veya iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde, İdare tarafından bugüne kadar 201 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 191'inde hiç kamu payı kalmamıştır. 1986 yılından bugüne kadar gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 46,3 milyar \$ düzeyindedir. Bir bölümü vadeli ve döviz cinsinden gerçekleştirilen bu hisse senedi ve varlık satış işlemlerinden Mart 2013 itibariyle 44,7 milyar \$ net giriş sağlanmıştır. Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan elde edilen 4,5 milyar \$ temettü geliri ve 1,4 milyar \$ diğer kaynaklarla birlikte 1985 – Mart 2013 dönemi toplam kaynakları 50,6 milyar \$ düzeyine ulaşmaktadır.

8.1 Türkiye şartlarında özelleştirmenin kronolojik seyri ve özelleştirme yöntemleri

Özelleştirmeye ilişkin ilk yasal düzenleme, 29.2.1984 tarih ve 2983 sayılı Kanun ile yapılmıştır. Bu çerçevede, gelir ortaklığı senedi, hisse senedi ve işletme hakkı devrinden oluşan özelleştirme yöntemleri tanımlanarak, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi ve Kamu Ortaklığı Fonu kurulmuştur. Özelleştirmeye ilişkin ikinci yasal düzenleme 8.6.1984 tarih ve 233 sayılı KHK'nin 38'inci maddesi ile yapılmıştır. Diğer taraftan, 1984 yılında, 4.12.1984 tarih ve 3092 sayılı Çay Kanunu ile çay tarımı, üretimi, işlenmesi ve satışı serbest bırakılmış, aynı tarih ve 3096 sayılı Kanun ile de Türkiye Elektrik Kurumu dışında, özel sektörün elektrik üretimi, İletimi, dağıtımı yapılabilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

28.5.1986 tarih ve 3291 sayılı Kanun ile 233 sayılı KHK'nin 38'inci maddesinin uyarınca, özelleştirmenin karar alma ve uygulama aşamalarına ilişkin yeni düzenlemeler yapıldı. 1986 yılında çıkarılan 3291 sayılı kanunda, kamu kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınması ve uygulamaların yürütülmesine ilişkin esaslar belirlendi. Buna göre, 233 sayılı kanun hükmünde kararnamede adı geçen, tamamı devlete ait ve kamu iktisadi teşebbüsü statüsünde faaliyet gösteren kuruluşların özelleştirme kapsamına alınmasına Bakanlar Kurulu, KİT lerin müessese, bağlı ortaklık, işletme ve işletme birimleri, iştirakleri ile iştiraklerindeki payların özelleştirme kapsamına alınmasına da Yüksek Planlama Kurulu yetkili kılındı. Özelleştirme programının yürütülmesi konusunda ise, 2983 sayılı kanunla oluşturulan Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi görevlendirildi. Bu idare, özelleştirme programının yanı sıra, toplu konut uygulamalarının yürütülmesi, Kamu Ortaklığı Fonu'nun yönetimi ve Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Hesabı'nda biriken paraların nemalandırılması gibi görevler de üstlenmişti. 3291 sayılı kanunla, özelleştirme uygulamaları konusundaki karar mercii, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu olarak belirlendi.

28.12.1987 tarih ve 304 sayılı KHK ile TKKOK ve EİYYKK'na ait olan görev ve yetkiler Yüksek Planlama Kurulu (YPK)'na devredilmiş ve bundan böyle özelleştirme kararları YPK tarafından alınmaya başlanmış, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesine ise Bakanlar Kurulu tarafından karar verilmesine devam edilmiştir. 1987 yılında Sümerbank'ın özelleştirilmesi kararı alındı ve banka Kamu Ortaklığı İdaresi'ne devredildi. 1988'de Sümerbank Holding kuruldu. Holdingin bankacılık birimi 1993 de Yüksek Planlama Kurulu kararıyla Sümerbank adı altında yeniden yapılandırıldı. 24 Ekim 1995'te Garipoğlu şirketler grubuna 103,4 milyon dolara satılarak özelleştirildi. 1987 yılında Hüsnü M. Özyeğin tarafından kurulan Fiba Grubu bünyesinde yer alan Fina Enerji ve Fina Limancılık, İstanbul Anadolu Yakası Elektrik Dağıtım özelleştirme sürecinde Ortak Girişim Grubu olarak yer alıyor. 1987 yılında özelleştirme kapsamına alınan Petkim'in, İzmit-Yarımcı'da bulunan üretim kompleksi, 2001 yılında 60 milyon dolar bedelle satılmış, kalan kısmının özelleştirme ihale süreci ise 20 Ocak 2003 tarihinde başlamıştı. 6 Haziran 2003 tarihinde yapılan ihaleyi ise Standart Kimya Petrol Doğalgaz Sanayi ve Ticaret A.Ş kazanmıştı. 28.12.1987 tarih ve 304 sayılı KHK ile Özelleştirmede tüm yetkiler Yüksek Planlama Kurulu (YPK)'na devredilmiş ve bundan böyle özelleştirme kararları YPK tarafından alınmaya başlanmıştır. Nisan 1987'de özelleştirme kapsamına alınan Gübre Fabrikaları A.Ş. 1989 yılında kapsamdan çıkarılmıştır. Yine kapsama alınan Boğaziçi Hava Taşımacılığı A.Ş. ise tasfiye edilmiştir.

1988 yılında, sadece YPK'nun 8.7.1988 tarih ve 88/3 sayılı Kararı ile Keskin Kalıp Fabrikası tesisinin özelleştirilmesine karar verilmiştir. Özelleştirme mevzuatında yapılan dördüncü önemli düzenleme 9.4.1990 tarih ve 414 sayılı KHK ile yapılmıştır

20.12.1991 tarihli ve 470 sayılı KHK ile Yüksek Planlama Kurulu'nun görevleri yeniden tanımlanmış, aynı tarih ve 473 sayılı KHK ile Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu oluşturularak özelleştirme ve Kamu Ortaklığı Fonu hakkında karar alma yetkisi bu kurula bırakılmıştır.

Özelleştirme mevzuatında bazı kuruluşlara ilişkin özel düzenlemeler de yapılmıştır. 20.8.1993 tarihli ve 509 sayılı KHK ile PTT'nin haberleşme hizmetleri ayrılarak yeni bir şirket kurulmuş ve bu şirketin özelleştirilmesine ilişkin hükümler ihdas edilmiştir.

10.6.1994 tarih ve 4000 sayılı Kanun ile PTT'nin posta ve telgraf dışında kalan hizmetlerinin ayrılması ve özelleştirilmesine ilişkin hükümler yeniden düzenlenmiştir. Özelleştirme konusu kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer yasal düzenleme ise 8.6.1994 tarih ve 3996 sayılı Kanun ile yapılmıştır. Bu Kanun ile yap-işlet-devret modelinin uygulanabilmesi için yasal dayanak oluşturulmuştur.

1995 yılında özelleştirme kapsamına alınan Hamitabat, Kemerköy, Soma-B ve Yeniköy elektrik santralleri 1997 yılında kapsamdan çıkarılmış ve Enerji Bakanlığı'na iade edilmiştir. 1995 yılından bu yana özelleştirilmeye çalışılan PTT, telekomünikasyon ve posta hizmetlerinin birbirinden ayrılarak, Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin kurulmasıyla özelleştirildi.

Türkiye'nin tek çinko üreticisi ve altın üretim teknolojisine sahip kamu kuruluşu olan Çinko ve Kurşun İşletmesi (Çinkur), İranlı, Kanadalı ve yerli Ekin Madencilik firmalarından oluşan Kayseri Metal Madencilik firmasına, 29 Mart 1996 tarihinde 14 milyon dolar bedelle satıldı.

1997 yılında özelleşen Tekirdağ limanı özelleşen ilk kamu limanıdır.

TEAŞ'ın bazı şirketlerinde iştirak payı olan AKTAŞ, NURTEK, TGT ve SOYTEK Elekt. Sant. Tes. İşl. ve Tic. A.Ş., ETİTAŞ Elekt. Teç. İmal. Tesizat A.Ş., MİTAŞ Madeni İnş. İşleri A.Ş. ile Kayseri ve Civarı Elekt. T.A.Ş. Mart 1998'de kapsam ve programdan çıkarılmış, eski statülerine iade edilmiştir. Eylül 1997'de kapsama alınan Oyak Sigorta şirketleri Ekim 1998 tarihinde kapsamdan çıkartılarak eski statülerine iade edilmiştir.

Kamunun tekeline kaldırmak amacı ile doğalgaz iç pazarı için ortak kurallar ile ilgili 22 Haziran 1998 tarih ve 98/30/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifine karşılık gelen 18 Nisan 2001 tarih ve 4646 sayılı Doğalgaz Piyasası Kanunu 2 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girdi.

1998 yılında 98/10552 sayılı Kararname ile Etibank'ın ETİ HOLDİNG A.Ş. ve yedi adet bağlı ortaklık şirkete dönüştürülmesiyle müessese ETİ KROM A.Ş. Genel Müdürlüğü adını almıştır. ETİ KROM A.Ş. 18.10.2000 tarih ve 24204 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Özelleştirme Yüksek Kurulunun kararı ile özelleştirme kapsam ve programına alındı.

Enerji sektöründe liberalizasyon ve elektrik üretim özelleştirmelerine bakıldığında; Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji belgesinin 10. maddesinde de belirtildiği önceliğe uygun olarak elektrik üretim özelleştirmelerine, dağıtım özelleştirme sürecinin tamamlanmasının ardından başlanması planlandı. Bu kapsamda, şimdiye kadar gerçekleştirilmiş olan tek elektrik üretim özelleştirmesi; yedi hidroelektrik, bir jeotermal ve bir de doğalgaz santralinden oluşan toplamda 140 MW kapasiteye sahip olan Ankara Doğalgaz Üretim Anonim Şirketi (ADÜAŞ) oldu. 5 Mart 2008 tarihinde yapılan ihaleyi 510 Milyon Dolar bedel ile Zorlu Enerji kazanmıştır. Bu çerçevede yapılan özelleştirme kapsamında ihaleyi kazanan Zorlu Enerji; Engil Gaz Türbinleri Santrali (Van, 15 MW), Kuzgun HES (Erzurum, 20,9 MW), Çıldır HES (Kars, 15,4 MW), İkizdere HES (Rize, 18,6 MW), Mercan HES (Tunceli, 19,2MW), Tercan HES (Erzincan, 15 MW), Ataköy HES (Tokat, 5,5 MW), Beyköy HES (Eskişehir, 16,8 MW) ve Denizli'de faaliyet gösteren Türkiye'nin en büyük kapasiteli jeotermal santralinin (15 MW) 30 yıllık işletme hakkına sahip olmuştur.

Et ve Balık Kurumu'nun (EBK) 16 kombinasi, 1995-1999 arasında arsa bedellerinin bile altında kalan fiyatlarla özel sektöre devredildi. YEMSAN' bağlı tüm fabrika ve birimler 1993-1995 yılları arasında özelleştirildi.

1998 yılında da T. İŞ BANKASI'NDAKİ kamu hisseleri ile 2000 yılında TÜPRAŞ hisselerinin büyük bölümünün özelleştirilmesiyle yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda bugüne kadar yapılan en büyük halka arz gerçekleştirildi. Etibank A.O. hisselerinin tamamı, 2 Mart 1998 tarihinde toplam 155 milyon 500 bin ABD Doları bedelle Medya – İpek Holding A.Ş.'ye satılarak özelleştirildi.

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 30 Ocak 1999 tarihli toplantısında almış olduğu karar çerçevesinde, Turban Turizm A.Ş.'ye ait Ürgüp Moteli'nin 3 milyon 100 bin ABD Doları bedelle ODEN İnşaat Turizm ve Ticaret A.Ş.'ye satışı onaylandı.

Özelleştirmede 1985 yılında 28,6 milyon dolar, 1989'da 131,2 milyon dolar, 1990'da 486 milyon dolar, 1991'de 243,8 milyon dolar, 1992'de 422,9 milyon dolar, 1993'de 565,5 milyon dolar, 1994'de 411,8 milyon dolar, 1995'de 572,2 milyon dolar, 1996'da 292 milyon dolar, 1997'de 465,5 milyon dolar ve 1999'da da 38,3 milyon dolarlık uygulama gerçekleştirildi.

2000 yılı içerisinde POAŞ'ın % 51 oranındaki hissesinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi sonucunda bugüne kadar yapılan en önemli özelleştirme uygulamalarından biri gerçekleştirilmiş. 2002 yılında ise kalan kamu hisselerinin İMKB'de satışı sonucunda POAŞ'da bulunan kamu hisselerinin tamamı özelleştirilmiştir. Ayrıca bu süreç içerisinde devletin, turizm, tekstil ve hayvancılık sektörlerindeki işletmelerinin yaklaşık % 90'ı da özelleştirildi.

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 12 Mart 2001 tarihli kararı ile Sümer Holding A.Ş.'ye devredilmiş, 4 kuruluşun özelleştirme işlemleri tamamlandı Öte yandan, Özelleştirme İdaresi 2000 yılı programındaki 30 kuruluşun 25'inde ihaleye çıktı. Bu kuruluşlardan 11'inin özelleştirilmesi tamamlandı. Bazı kuruluşlarda halen ihale prosedürü devam ederken, bu kuruluşların bazılarında ise teklif gelmemesi veya başka nedenlerle ihalesi iptal edildi. ÖİB, 2000 yılında, özelleştirme programında yer alan Deniz Nakliyat, Orüs, Ankara Sigorta, Güven Sigorta, Asil Çelik, KBI (varlık), Turban (Varlık), Petrol Ofisi, Tüpraş (halka arz), bazı iştiraklerin satışını tamamladı. Programda bulunan THY, Ebaş, Taksan, TZDAŞ, Etağ, İsdemir, KBI (Blok), Sümer Holding (varlık), Trabzon limanı, Tügsaş, İgsaş'ta ise ihale prosedürü halen devam ederken, Tümosan ve bazı iştiraklerin ihalesi ise teklif gelmemesi nedeniyle iptal edildi.

2001 yılının ilk çeyreğinde (3 aylık dönemde) Ataköy grubunun hazırlıklarının tamamlanması nedeniyle ihaleye çıkılması, THY'nin ihalesinin tamamlanması, Petkim-Yarımcı'da çalışmaların devam ettirilmesi ve İsdemir-Erdemir birleşmesinin gerçekleşmesi bekleniyor.

İGSAS İstanbul Gübre San. A.Ş. ise 15 Nisan 2002'de TÜGSAŞ Türkiye Gübre San. A.Ş. bünyesinde birleştirilmiş ve özelleştirildi.

İSDEMİR 31 Ocak 2002 tarihinde imzalanan devir sözleşmesiyle tüm varlıkları ile birlikte ERDEMİR'e devredilmiş ve tüzel kişiliği sona ermiştir. ÇELBOR A.Ş.'de bulunan %100 oranındaki hisselerin tamamı 31 Mayıs 2002 tarihinde ERDEMİR'e devredilmiştir. T. Gemi Sanayii A.Ş. ise T. Denizcilik İşletmeleri A.Ş. bünyesinde birleştirilerek Mayıs 2002'de tüzel kişiliği sona ermiştir. DİTAŞ Deniz İşletmeciliği A.Ş.'de bulunan %50.98 oranındaki hisselerin tamamı 21 Kasım 2002 tarihinde TÜPRAŞ' devredilmiştir.

Turban Turizm A.Ş., T. Zirai Donatım A.Ş. ve TÜMOSAN Türk Motor Sanayii A.Ş. 7 Şubat 2003 tarihinde, Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A.Ş. (SEKA) ile Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÜGSAŞ) 19 Eylül 2005 tarihinde SÜMER HOLDİNG A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişilikleri sona ermiştir.

2004 yılında Esgaz, Eti Bakır, Divhan A.Ş., Bursa Gaz , Amasya Şeker Fabrikası A.Ş., Eti Gümüş A.Ş., Eti Krom A.Ş., Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş. , BET Kütahya Şeker Fabrikası A.Ş., Eti Elektrometalürji A.Ş. nin blok satış yöntemiyle , Türk Hava Yolları A.O.' nun halka arz yöntemiyle özelleştirilmesi başta olmak üzere gerçekleştirilen tüm özelleştirme uygulamalarından cari yıl satış gelirleri ile geçmiş yıl satış taksitleri toplamı 1.1 milyar ABD Doları gelir elde edildi.

2005 yılının ilk 8 aylık döneminde ise Ataköy Turizm A.Ş. Ataköy Otelcilik A.Ş., Ataköy Marina ve Yat İşletmeleri ve Eti Alüminyum A.Ş.'nin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi başta olmak üzere gerçekleştirilen tüm özelleştirme uygulamalarından cari yıl satış gelirleri ile geçmiş yıl satış taksitleri toplamı 1.4 milyar ABD Doları gelir elde edildi. 2003 yılından önce çeşitli nedenlerle yapılan borçlanmaların tamamı 2004 yılında ödenmiştir. Bu kapsamda 2004 yılında ödenen borçların toplam tutarı 778 milyon ABD Dolarıdır. Ayrıca uzun yıllardan beri ilk kez 2005 yılının ilk 8 ayında 1,3 milyar ABD Doları kaynak Hazineye aktarılmıştır. 2005 yılında gerçekleşen özelleştirmeler: Araç muayene istasyonlarının 20 yıllık kullanım hakkı 613,5 milyon dolara Akfen – Doğuş – TÜV Süd ortak girişim grubuna devredildi.(Yargıda) Atatürk Havalimanının 15 yıllık işletmecilik hakkı 3 milyara TAV ' a (Tepe –Akfe Vie) verildi. Aynı grup 755 Milyon dolara Mersin Limanını aldı.(Yargıda)

TT nin % 55 hissesi 6 Milyar 550 Milyon Dolar Oger Telecoma verildi. Emekli Sandığına ait İstanbul Hilton Oteli 255,5 Milyon Dolar Doğan Grubuna satıldı. Ankara'da ki Tekel' e ait ikiz kuleler 100 Milyon Dolar TOBB 'e satıldı. Eylül 2005 de TÜPRAŞ ' ın % 51 lik hissesi 4 Milyar 140 Milyon Dolar Koç – Shell Grubuna satıldı. Erdemir ' in % 46.12 oranında ki hissesi 4 Ekim 2005 te 2 Milyar 770 Milyon Dolar OYAK ' a satıldı. 2005 Yılı özelleştirme gelirleri 16,9 Milyar Dolar'dır(Bu bölümde ki bilgiler TBMM, Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, Araştırma Servisinden alındı .

Özellikle 2005 ve 2006'da Türkiye çok önemli özelleştirme çalışmalarına imza attı ve özelleştirme gelirleri rekor yüksek seviyelere ulaştı. 2005 yılında yapılan özelleştirme işlemleri 8.2 milyar dolara, 2006 yılında ise 8.1 milyar dolara ulaştı. Özelleştirme gelirlerinin en yüksek olduğu yıllar 2005, 2006 ve 2008 yıllarıdır. (bkz Grafik 2)

2007 yılındaki özelleştirme uygulamalarına bakıldığında, dünyada yaşanan ekonomik dalgalanmalara ve ülkemizdeki seçim sürecine rağmen, başta Türkiye Halk Bankası'nın yüzde 24,98'lik bir payının halka arzı olmak üzere, TCDD Mersin Limanı, Türkiye Demir Çelik İşletmesi Devinci Maden Sahasının İşletme Hakkı, Karayolları Genel Müdürlüğü İstanbul Levent arsası, BUMAS A.Ş. ile TEDAŞ ve TEKEL'e ait bazı taşınmazların satış ve devir işlemleri tamamlandı.

2008 yılında özellikle Türk Telekom'un halka arzından 1 Milyar 911 Milyon Dolar, PETKİM'in yüzde 51'lik hissesinin devri ile 2 Milyar 40 Milyon Dolar gelir elde edilmiştir. 2006 Yılı içinde, TÜPRAŞ, ERDEMİR, BAŞAK SİGORTA A.Ş ve BAŞAK EMEKLİLİK A.Ş özelleştirilmeleri gerçekleştirildi.

2008 özelleştirmeleri, Mayıs ayında Türk Telekom'un yüzde 15'inin satılmasıyla 2008 yılı ikinci yarısından itibaren dünyada oluşan mali krize rağmen PETKİM, Tekel Sigara, Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş. ye ait Elektrik Santralleri, TEDAS ve Tekel'e ait taşınmazların satış ve devir işlemleri ile Türk

Telekomünikasyon A.Ş.'nin yüzde 15'lik kamu payının ulusal ve uluslararası sermaye piyasalarında birincil halka arz işlemleri tamamlandı. Türk Telekom'un yüzde 15'lik kamu payının halka arz işlemleri, 2008 yılında Türkiye'de yapılmış en büyük halka arz işlemi olduğu gibi, gelişmekte olan ülkeler arasında da en dikkat çekici halka arz işlemi oldu. 29 Ocak 2008 tarihinde ise, Türkiye Demir Çelik İşletmeleri A.Ş., SÜMER HOLDİNG A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişiliği sona ermiştir. 2009 yılında ise Sümer Halıcılık A.Ş. hisseleri Sümer Holding A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişiliği sona ermiştir. 2009 yılında Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş., Başkent Elektrik Dağıtım A.Ş. ile Tekel, TEDAŞ ve T.Şeker Fabrikalarına ait çeşitli taşınmazların özelleştirme çalışmaları tamamlanmıştır.

2010 yılı itibarıyla özelleştirme portföyünde toplam 19 kuruluş bulunmaktadır. Temel politika belgelerinde yer verilen hedefler doğrultusunda özelleştirmelere program döneminde de hızla devam edilecektir. Önde gelen projeler arasında Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. Elektrik Üretim A.Ş., Türk Seker, limanlar, şans oyunları ve otoyollar-köprüler bulunmaktadır. Özelleştirme programında bulunan Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.'ye bağlı 18 adet elektrik dağıtım şirketi bulunmaktadır. Bu şirketlerden 7 adedi (Başkent, Sakarya, Meram, Osmangazi, Çamlıbel, Uludağ ve Çoruh Elektrik Dağıtım A.Ş.) özelleştirilmiş, Aras Elektrik Dağıtım A.Ş. için yapılan ihaleyle ilgili olarak Danıştay tarafından yürütmeyi durdurma kararı verilmiştir. 7 adedinin (Yeşilirmak, Van, Fırat, Boğaziçi, Dicle, Gediz ve Trakya Elektrik Dağıtım A.Ş.) sözleşmeleri onay ya da imza aşamasında olup, 3 adedinin (Akdeniz, İstanbul Anadolu Yakası ve Toroslar Elektrik Dağıtım A.Ş.) özelleştirilmeleri ile ilgili süreç devam etmektedir. 2010 yılının Eylül ayı itibarıyla elektrik dağıtım sektörünün % 75'i serbestleştirilmiş olup, 1986-2010 döneminde ihalesi tamamlanan özelleştirme işlemleriyle birlikte toplam 50 milyar ABD doları rakamına ulaşılmıştır.

Grafik 1 : Dünyada Özelleştirme Uygulama Gelirleri

Kaynak: The Privatization Barometer Report, 2010

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

9 Sonuç

Sunulan bu çalışmanın başlığından anlaşıldığı gibi, önce “özelleştirme” sözcüğünün sözlük, terim anlamı üzerinde duruldu ve tanımlama yapılmıştır. Tanımlamalardan da anlaşılabileceği gibi; “özelleştirme” sözcüğü ekonomi bilimi çerçevesinde özel bir anlama sahiptir.

Özelleştirme; 1970 li yıllarda, başlangıçta ABD ve İngiltere ekonomilerinde, var olan koşullar altında meydana gelmiş olan sorunların, meydan okumasına karşı bir cevap verme çabası olarak gündeme gelmiştir.

1930-1970 yılları arasında Keynesyen-müdahaleci politikalar denenmiş, deney sonucunda da, oluşan sorunların çözüm reçetesi değil, sorunların kaynağı olduğu açıkça ortaya çıkmıştır.

Özelleştirme; Kapitalist sistem içerisinde geliştirilen Neo-Liberal teorik temellere dayanan bir uygulamadır.

Kuruluş yıllarından itibaren Karma Ekonomi sistemiyle, ithal ikameci politikalarla, büyük ölçüde devlet tekelinin hâkim olduğu ve Keynesyen Ekonomi Politikalarla da örtüşen Türkiye Ekonomisi için, 24 Ocak 1980 kararları bir dönüm noktası olmuştur.

Türkiye ekonomisi bağlamında özelleştirmeye ilişkin ilk yasal düzenleme, 29.2.1984 tarihinde yapılmıştır. Özelleştirme yöntemleri tanımlanarak, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi ve Kamu Ortaklığı Fonu kurulmuştur.

Metin içinde ifade edilen özelleştirmenin amaçları, dünya ekonomisinin ne ölçüde geçerli ise, Türkiye ekonomisi için de geçerlidir. Türkiye açısından ek bir amaç; kamu görevlilerinin politika ve yönetmelik konularında çalışmalarına izin verilmesi, yabancı yatırımlarla uluslararası ekonomik ve politik bağların kuvvetlendirilmesidir.

Metinden de anlaşılabileceği gibi; özelleştirme kronolojisine bakıldığında özelleştirme uygulamaları ile Türkiye ekonomisinin, dünya ekonomisine uyum sağladığı, dışa açık ekonomisiyle yabancı sermayenin çekim merkezlerinden biri haline gelmiştir.

İdare tarafından bugüne kadar 201 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 191’inde hiç kamu payı kalmamıştır. 1986 yılından bugüne kadar gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 46,3 milyar \$ düzeyindedir. Bir bölümü vadeli ve döviz cinsinden gerçekleştirilen bu hisse senedi ve varlık satış işlemlerinden Mart 2013 itibarıyla 44,7 milyar \$ net giriş sağlanmıştır. Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan elde edilen 4,5 milyar \$ temettü geliri ve 1,4 milyar \$ diğer kaynaklarla birlikte 1985/Mart/2013 dönemi toplam kaynakları 50,6 milyar \$ düzeyine ulaşmaktadır.

Türkiye Ekonomisi’ nin dışa açılma sürecinin 2000-2007 yılları arasında OECD ülkelerinde gerçekleştirilen özelleştirme işlemlerinin büyüklük açısından değerlendirildiği Top-10 listesinde, Türkiye, 5. sıraya yerleştiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- AKTAN, Coşkun C. “Posta ve Telekomünikasyon Hizmetlerinde Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Uygulamaları (ABD ve İngiltere Örnekleri), İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Yıl:8, Sayı: 92-93, Kasım- Aralık/1993.
- ALÇIN, Sinan; “ Keynes ve Keynesçilik nedir?”(ÖZGÜRLÜK DÜNYASI) Sayı:197, www.sosyalist forum.net; ulaşım tarihi:24.03.2013
- ATEŞ, Hamza, (2001); “İşletmecisi, Girişimci ve Verimli Yeni Bir Kamu Yönetimi ve Devlet Anlayışına Doğru”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:25, ss. 45-60.
- BİLGİN, Vedat, “Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları”, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yay. Araştırma dizisi, 1998, Ank.:131
- BERBEROĞLU, İbrahim, “Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve İngiltere Uygulaması”, Maliye Yazıları Dergisi, Sayı:6, Nisan-Mayıs/1987, s.16
- DOĞAN, Yahya, Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, İzmir, Fakülteler Kitapevi, 1993, s.156.
- LEIBENSTEIN, Harvey; (1996), “Allocative Efficiency vs. X-Efficiency”, The American Economic Review, 56 (3), pp. 392-415.
- ÖZSOYLU; Ahmet Fazıl, Türkiye Ekonomisi, Karahan Kitabevi, Adana, 2011, s.159.
- ÖZTÜRK, Nursel; “Değişen Devlet Anlayışı ve Özelleştirme” <http://ydk.gov.tr/egitim/notlari/ozelleştirme.htm> (Erişim tarihi:17.04.2013) 2005. s:12
- T.C. BAŞBAKANLIK ÖZELLEŞTİRME İDARESİ BAŞKANLIĞI, Yayınlar, 2013
- YAY, T. F. A. Hayek’te İktisadi Düşünce, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1993; S:80.
- YAVILIOĞLU Cengiz, “Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, ÖİB Yayınları, No.1, Ankara, 2010
- [http://www.optimayed.com/Erişim tarihi:\(17.04.2013\)](http://www.optimayed.com/Erişim tarihi:(17.04.2013))
- [http://www.optimayed.com/Erişim tarihi:\(17.04.2013\)](http://www.optimayed.com/Erişim tarihi:(17.04.2013))